

ЫНАХ СҮӨНҮНҮ ИИТИГЭ – БОЛЖОМТОНУ

2007–2008 сыллаах кыстык түмүктөөн сүөһүбүт хайдах-туруктаах күүскэ үгээнэ дивер буоллааха, улуустары ветеринарнай лабораторияга сүөһү хаанын чинчийи түмүктэре маньыстар. Барыта 615 проба хаан каротинга, калыиыга, фосфорга, резервнай щелочности, белокка көрүлүнэ. Бу түмүктөөн каротинга нуормага эппиэттир 5 эрэ проба баар, ол эбэтэр чинчийибит хаан 1 эрэ бырыһыана. Мантан көрдөхкө, сүөһүлөрбүтүн адыас каротина суох, сопсон отунан аһатан туораттыбыт. Оттонор от каротинны сүтэртэтин иһинтэн, оттоонун технологията булгуччу тутуһуллуон наада. Охсуллубут от наһаа уһунуук күн уотугар сытыытыттан, аһара куурдууттан, эбэтэр уһун ардактан от каротинны сууралыыта тахсар.

Калыиы-65 проба нуормага эппиэттир, о.а. 11 %, 79% нуорматтан намыһах, 11 % нуорматтан үрдүк.

Фосфор-202 проба нуормага эппиэттир, о.а. 33 %, нуорматтан намыһах 283 проба, о.а. 46 %, нуорматтан үрдүгэ 130 проба, о.а. 22 %.

Физиологическай нуормага калыиы уонна фосфор араастаһыылары 1,5:1 буолуохтаах. Оттон анализ түмүктөөн 1:1 тэҥнэһэр. Мантан көрдөхкө,

калыиы уонна фосфор араастаһыылары сүөһү организмдар кэһилиитэ баар.

Резервнай щелочность-180 проба нуормага эппиэттир, о.а. 30 %, нуорматтан намыһах 387 проба, о.а. 63%, үрдүгэ 48 проба, о.а. 8 %. Щелочность дьин бу сүөһүбүт хаана кислородунан төһө баарын көрдөрөр. Анализтар түмүктэринэн сүөһүбүт хааныгар куруук кислород тийбэтэ көстөр. Чааһынай хотон-норбут олус эргэрдилэр, сиктэстэр, намыһахтар, сорохтор адыас даһаны вентиляцията суохтар. Ирдэбиллэр зоотехнической нуормага эппиэттэхтэр.

Белок- көрдөрүүтэ нуормага эппиэттир 206 проба, о.а. 34%, нуорматтан намыһах 406 проба, о.а. 66%, үрдүгэ 6 проба, о.а. 1 %. Белок тийбэттигэн сүөһү бородууксуя бизиригэ ачыыр, кыгарааһын, аборт тахсар, итэрсэ ныйрайдэр төрүүлэр, ынах кэнэрэскигэ хаалар, үүт сыата намтыыр.

Сүөһү ырыганааһынын, өлүүтүн хайдах аччатыахха, киниэтэн ылылар бородууксуяны хайдах үрдэтэххэ дьин санаа бүтүн сүөһү иитилиин дьарыктанар тыа сириг олохтоохторугар биир сүрүн бопуруоһунан буолар. Манна бастакы олук ыччат сүөһүнү көрүүтэ-истиитэ, аһатыыта уурдулар. Ол эбэтэр сана төрүүгү

ийэтин үүтүнэн булгуччу аһатылыахтаах. Ийэ үүтэ уоһахтан саалаан белогунан, углеводунан, битаминнар, минераллар, микроэлементтэринэн олус баай.

Ныйраы бастакы ыйдарыгар ийэ үүтэ солбуллубат сүрүн аһылыгынан буолар. Бу кэмтэ кини куртага от аһылыгы буһарарга сыһаа бөлөмнөһөр. Эскөтүн эрдэ кытаанах от аһылыыга көһөрдөхкө, ныйраы куртага илдьирийбэтэх от оһорско кыраан, кини чараас салынгын бааһырдар. Бу түмүктөр куртах, оһорско үлэтин кэһилиитэ тахсар. Ныйраы үөһүрэр, ыраар, дүүдэйэр. Ол эбэтэр, ныйраы ситэ эмтэрбөккө быһа ыан ылаахха, киниэхэ тастан наадалаах этиктэр кыраабыкка, бэбэтин организм саппааһын туһанар. Бу түмүктөр этэ-хаана ырыһыны утары охсуһар күүһэ аччыыр, эбэтэр олох да сэмэлийэр. Ийэтин үүтүн тото-хана истэтэх ыччат сүөһү буюмдар, улааппат. Ийэ буолар тыһы сүөһү кэмлэр буоһаабат, төрүүр сааһын аһарар. Кэмгэр ууланан төрөөтөрүтэ даһаны оһото кыра, аксыран буолар. Араас эрэдэллэх (уродстволаах) да ныйрайдэр төрүүр түбэлтэлэр бааллар. Үүтү бизирэр кыага латта аччыыр.

Урут совхозтар баар эрдэх-

тэринэ сүөһүтэ күүскэ аһыаһык ситиһилэр этэ (комбикорм, сапропель, силэс, сенаж, зеленка, битаминнар, бурдук, гадрон, минеральная брикеттар, турпенс, лабыкта, дула, туус арааһа, о.а. а.) Билигин хаһаайыстыбаларга сүрүн аһылыгынан от эрэ буолла.

Нэһиликкэ үүт туттарарга интэриһэ улахан буолан, сана төрүүгү ийэтин үүтүнэн аһаппат буолла. Ныйраы айагыттан быһа ыан ылааллар. Бу материалнай да өттүнэн, сүөһүтүн бородууксуяны да ылыыта охсуута бэйэр буоларын өйдүүх кэрэтиэхтиг. Быйр төбө 20 кг ныйраы өлбөдүгэ хоромнуу 2000 солк. Оттон бу ныйраы төрөтүр дьэри ынары 3 сыл көрөн, аһатан, бийр да күн өрөөбөккө үлэтиэххэ наада.

Холобур, 10 сүөһүлээх ыналы ылан көрдөхкө: 3 ынаар ынах, 2 тигэһэ, 3 тыһаас, 2 борооску кыстыына кыраан турар. Бу мантан 1 борооску саас ойбонго түстэ, 1 сана төрөөбүт ныйраы ийэте хам баттаан өлөрдө (маньык түбэлтэ бийыл элбөхтүк тарыта), 1 тыһаас "табаах от" ситэ алла. Ийэһэ тынаан бу ылааллар аны күһүн 1 улахан ынахтарын идэһиллэргэ эрэ тийбэллэр. 1 оһу тигэһэ эхкэ туттарылына. 3 сана төрөөбүт ныйрайдэринэн кэ-

лэр кыстыыга 8 эрэ төбөнү идэһэ кырааллар. Оттон кэлэр дьылга бийр да сүөһүнү өлөрбөккө сыл таһаардактарына, бийр тыһаары эбэтэр эмтэ улахан ынары идэһэ оһостол-лоругар тийбэллэр. Эхкэ туттар сүөһү суох буолар. Ынах төбөтө эбэллэбөккө, сыга төрүүгү ыды уонна үүт туттаран барыс кылаары аччыыр. Маньык түгэһтэ бу ыал тугу тыһарый? Үүт туттаран харчы эбэллэри, ныйраы ситэ эмтэрбөккө быһа ыан ылар. Бу охсуута, суруйбуһу курдук, ыччат сүөһүтэ буолар.

Төрө маньы ыраатан суруйдуубут? Дьон сүөһүтэ ыһыана малтыта. Быйыһы кыстыыга сүөһү өлүүтүн ырыттааха маньык. Ойбонго түһэн 32 төбө өлө. Ыран, дүүдэйэн өлбүт 9 төбө эрэ аакталанна, ону таһынан 68 төбө өлө, ол иһинтэн 26 сана төрүүх ныйраы бийиһи специалистарбытыгар хойутаан биллэрин түмүктэр, кэмгэр сөптөөх көмө оһолулубакка өлүлэр. Отчуот көрдөрөрүнэн хаһаайыттар эппиэтиһэ суох көрүүлэригэн 187 сана төрүүх ныйраы өлө. Бу бийиһэ, сүөһүнэн иитиллэн олорор улууска, төһө хоромнуу адылтынан санаан кэһилиг.

Ветеринарнай управление сыстыыһа суох ынарыларын отдела.

Спорт

Спорт

Спорт

ХАЙЫҤАР СПОРДУН САЙДЫТЫН КЭРЭҤИТЭ

Хаһан уонна спорт ханнык көрүнүр республикага Чурапчы ыччаттара хамаанданан аан бастаан чемпионнаабыттарын биллэри дуо? Тута тренер Д.П.Корюнов эдэр тустууктара буолуо дии санаабыт буоллаахпытна, ааһаччыларым, алдаһабыт. Чурапчы ыччаттара республикага бастаан хайыһарга хамаанданан күрөхтэһиһэ чулуу хайыһардыттарынан биллэригэр. Ол туһунан улуустуу ытык педагога К.К.Пермяков суруйан хааларбыт ахтыһын дааннайыгар олохтон сырдатыһым.

Ара дойдунан уоттаах сэрэгитин уонна көһөрүллүү сыларыгар ыччаты байыаннай-патриотическай тыһыттан ийэр сыллаах республикага хайыһарга бийрдиһэн эрэ күрөхтэһиллэр ыстыылыгытара. Баара-суора 10-ча эрэ тыһыһыга нэһиликкэлээх Чурапчы оройуонун чизини эдэр ыччаттар уонна ЧПУ студенттара ситиһиллэхтик көмүскэбиттэ. 1944 с. үөрэнэччилэргэ С.Константинов 10 км бастаабыта, эдэрдэргэ Кирилл Пермяков 30 км үһүс миһэтэлээбитэ. Оччолорго анал спорт сайыааччыта да, "Урожай" курдук спортнай обществолар да суохтара.

1946 с. Чурапчы оройуонун хайыһарга уонна сүүрүүтэ хамаандата бүтүнүгү ЧПУ студенттарыттан талыллан санардыллан сүүмэрдэммитэ, кинилэр төрөөбүт дойдутарын чизини чагылхайдыт көмүскэбиттэ. Ити сыл ыччаттар эстафетара уонна хамаанданан хайыһарга күрөхтэһиһэ республикага чемпионнаабыттар. Ол сөрүхөр кыайылыра дьоммут-сэргэбит үрдүк үөрүүтэ, өрөһүйө буолбута. Бийрдиһкэн сүүрүүтэ Алексей Спиридонович Шадрин 30 км, 2 чаас 16 мүн, Кирилл Кириллович Пермяков 20 км, 1 чаас 23 мүн. кэлэннөр бастаабыттар. Мария Рахлеева 10 км, 3 км ийэс миһэтэни ытыта. Атын дистанцияларга барытыгар Чурапчы хайыһардыттары кыахтаахтык чемпионнаабыттар.

1955 с. ЧПУ хайыһардыттары сүүмэрдэммит хамаандата түспүт хаартыскатын эһиги болжомтоһуттар таһаарыһын. Оччолорго спортсменнар экипроваалара, формалара аныгылартан хаалкыта спорт комитетын сайыааччыта А.К.Софронов чачы таһааннаах тэриэччигин, саталлаах сайыааччытын итэриһиллэхтик көрөһүлүлэр.

Күлбүт-үөрбүт, эдэрдик эрчимнээх хайыһардыттары, ааһаччы, үчүгэйдик болжойон көр эрэ. Баҕар эн эбэг, эһэг, чутас аймагыт баара буолаары? Оттон унаттан ийэс бийиһи адыһыбит Аня Федосеева турар. Түгэһинэн туһанан кыластык сэхэриһим.

Диринг ситэте суох ситэ кылаастаах оһуолатын үөрэнэччилэргэ Надя Анемподистова (Халаар), Аня Федосеева уонна кини истиг дүүһэтэ Валия Серебренникова (дегдом асчытын нуучка Егор-тыһыһа) хайыһарынан, сүүрүүтүн утумнаахтык дьарыктаналлара, оройуонига миһэтэллэллэр, бастыылыра. 1953–1954 сс. баахтаах Дирингэ ыстыылыгыт үөрэнэччилэр оройуоннаагы хайыһарга күрөхтэһиллэригэр Аня 3 км чемпионнаабыта. Чурапчыга сайынты ыстыылыгыт спартакиадага 800 м сүүрүүтэ бастаабыта. 1956 с. Диринг орто оһуолатын үөрэнэччигэ Егор Кириллович республикага хайыһарга үрдүк ситиһиллэргэ кынаттаабыта, дьон-сэргэ сүргэтин өрө көтөдүтэ. Хайыһардыт Е.Е.Кириллин туһунан П.Харитонов киниэттигэр ситиһи суруйбута.

1960-нус сылларга хайыһарга уһулуччулаах көрдөрүүлэри, кыайылы Шура Вокжедонова ситиһитэ. Кини республикага, Далаһай Востока чемпионнаабыта. Диринг бөһүлүгэр кырдыас Маарыскаан уулуссатыгар ыкса маллы оһорбут Егор Кириллин, Аня Федосеева, Шура Вокжедонова оройуон, республика чемпионнара буолбуттара.

Билигин 80-ча саастаах ытык, сэмэй кырдыастары эдэрдэригэр хайыһардыт, спортсмен этигэр дьин билэр да кини адыһаатара. Арай саһарбыт, эргэ хаартыскалар хайыһар спордун историгын көрөһиһэ буоланнар ону санаталлар.

М.М. ФЕДОСЕЕВА.

Хаартыскага: хайыһарга ЧПУ сүүмэрдэммит хамаандата (1955 сыл). Журналист Д. Диринский ахтыһыттан.

СПОРТИВНАЯ ОБЩЕСТВЕННОСТЬ МУННААҔА

Оро спортнай оһуолатыттан, улуус, нэһилик дьаһалтатыттан, үөрэх управлениитыттан, ЧГФКСИ-тан, ЧРО-СИО-тан толору бэрэстэһиттэлэр бары баалларына, бийрдиһкэн санааларын истэн, ырыттыһан баран бийрде бүтэһиктээхтик бигэрэһиһэххэ дьин быһаарыһыһы ылылар.

"Чурапчы улууһа (оройуона)" МТ дьаһалтатын баһыһы С.И.Иковлев бу муннаахха нэһилик баһыһытара, спортнай федерация председателлэрэ, спорка сүүрүүтэччилэр суохтара хомолтоһоһун тоһорлоһон билиһэтэ. Ийэһэ тынан муннаахха көрүлүбүт бопуруостар улуус муннааҕар депутаттарга бигэрэһиллэхтэригэр дьылы өсөө бийрде үтүс киниһи хаһан, киниэхэ муннаахтыахха, быһаарсыахха наада дьин буолла.

Маньы таһынан Манчаары оһууларыгар ханнык көрүннэргэ күрөхтэһиллэр буолалларын, Чурапчытыттан хайаан да хамаандалар барыахтаахтарын Михаил Спиридонович тоһорлоһто.

Ийиһигин Чурапчы улууһугар маассабай спорт сайдарын туһугар бүтүүн туруулаһаахха наадатын муннаах кыттылаахтара бары билиһэттиллэр.

"СО" көр.

Ити курдук, туох баар ыстыллыбыт спортивной кураторга, конкурстарга ситиһилээхтик кыгтаммыт удуустут профсоюзнай үлэтин көрдөрөн кэллбит.

ЕДАВЫДОВ,
үөрэх үлэһиттэрин илээлэх союзтарын
председатель, улуус тэриитэлэрин
профсоюзтарын түмөсүтүн салайааччыта.

2008 сыл, ыһыл ыйын 11 күнэ.

"Санга олох" редакционной-издательской холбохук ГҮ. Оффсетнай бичээт. Сокоолын № 84 Тираж 2150. 18.06.2008 с. бичээжээ бэриллинэ.
Холыот надилалга үстэ: олтуоруунуука, чэлпирга уонна субуотата талсан. Илалка: 54907